

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Державного університету
«Житомирська політехніка»
протокол від 22.02.2022 р. № 8

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ для проведення практичних занять з навчальної дисципліни ОК 16 «Університетська освіта та академічна доброчесність»

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
спеціальності 101 «Екологія»
освітньо-професійна програма «Екологія»
факультет гірничо-екологічний
(назва факультету)
кафедра екології
(назва кафедри)

Рекомендовано на засіданні
кафедри екології
(назва кафедри)
08.01.2022 р., протокол №1

Розробник: кандидат біологічних наук, доцент кафедри екології ШЕЛЕСТ Зоя
(науковий ступінь, посада, ПРІЗВИЩЕ, власне ім'я)

Житомир
2022

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

ЗМІСТ

Вступ.....	2
Тема 1. Конспект і конспектування	3
Тема 2. Наукова бібліотека університету	13
Тема 3. Презентація періодичного наукового видання	17
Тема 4. Бібліографічний опис літератури	20
Тема 5. Визначення особливостей вищої нервової діяльності людини	30

ВСТУП

Метою навчальної дисципліни є ознайомлення здобувачів з основними особливостями навчання за спеціальністю, особливостями вищої освіти, пов'язаними з європейською інтеграцією України, принципами академічної доброчесності і академічної свободи.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

- формування уявлень про розвиток вищої освіти та її зміни, пов'язані з євроінтеграцією України;
- розвиток умінь та навичок, необхідних для успішного навчання за спеціальністю;
- набуття навичок дотримання норм академічної доброчесності та розуміння необхідності академічної етики.

Зміст навчальної дисципліни направлений на формування наступних **компетентностей**, визначених ОПП «Екологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 101 «Екологія»:

К011. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

К08. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Отримані знання з навчальної дисципліни стануть складовими наступних **програмних результатів** навчання визначених ОПП «Екологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 101 «Екологія»:

ПР19. Підвищувати професійний рівень шляхом продовження формальної освіти і самоосвіти.

ПР24. Розуміти і реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності вільного демократичного суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ПР25. Зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань,

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя.

В результаті вивчення дисципліни «Університетська освіта та академічна доброчесність» здобувачі повинні:

- знати принципи академічної етики та усвідомлювати необхідність дотримуватись норм академічної доброчесності при проведенні професійної діяльності в галузі екології, захисту навколишнього середовища та збалансованого природокористування (ПР25);
- розуміти організаційно-методичні засади оцінки якості вищої освіти, особливості підготовки фахівців-екологів, направлені на євроінтеграцію вищої освіти України (ПР19, ПР25);
- розуміти принципи і процедури оцінки якості освіти (ПР19, ПР24);
- вміти оцінювати особливості освітніх програм екологічного спрямування та особливості організації освітнього процесу в державному університеті «Житомирська політехніка» (ПР25);
- сформувати навички ефективного навчання та розуміння необхідності дотримання норм академічної етики та доброчесності (ПР19, ПР24).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема: Конспект і конспектування

Мета: вироблення навичок конспектування лекцій, роботи з підручниками та навчальними посібниками

План:

1. Загальна інформація про конспектування.
2. Особливості конспектування лекцій та презентацій.
3. Особливості роботи з друкованими текстами (підручники і навчальні посібники, монографії, статті).
4. Практичні завдання.
5. Тести і контрольні запитання.

I. Загальна інформація про конспектування

Конспект – це стислий зміст інформації, що подається в письмовому або усному мовленні. Конспект призначений для закріплення в пам'яті певної інформації і використовується як для її відтворення, так і для її засвоєння (рис. 1). Вміння правильно конспектувати є важливою навичкою, необхідною як при навчанні, так і для досягнення успіхів у професійній діяльності.

Навички якісного конспектування важливі для різних видів діяльності, але найважливішою умовою є вміння концентрувати увагу і зосереджуватись. Складаючи конспект потрібно осмислювати інформацію, виділяючи головне.

Базові основи якісного конспектування:

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

1. До конспектування потрібно підготувати відповідні засоби (зошити, ручки різних кольорів, олівці, планшет чи ноутбук з відкритим файлом тощо).
2. Для підвищення якості при конспектуванні бажано використовувати різні кольори, шрифти та інші засоби виділення окремих елементів.

Конспект має містити інформацію щодо тексту (дата, тема, дисципліна, прізвище доповідача тощо).

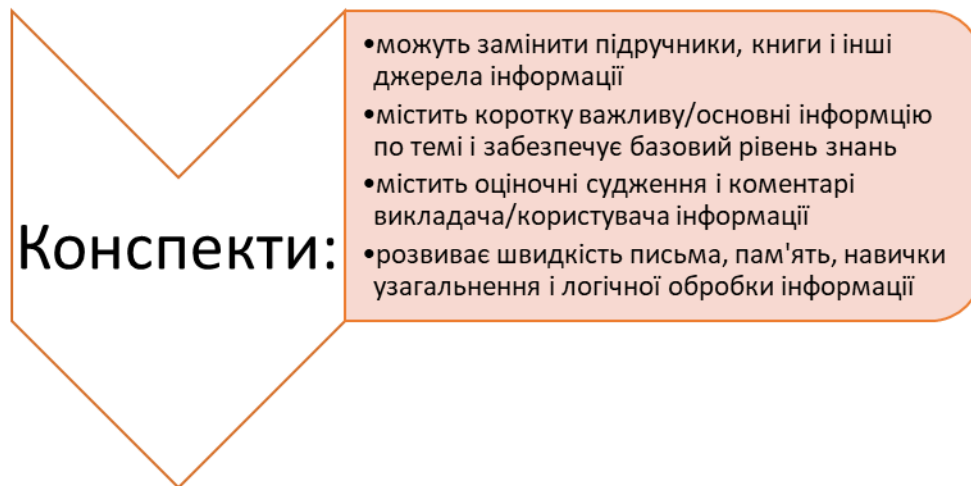

Рис. 1. Функції конспектів

Основні правила конспектування:

1. Конспект має містити інформацію конкретно за темою, включати істотні моменти. Не потрібно включати відступи, доповнення.
2. Потрібно використовувати цитатну техніку письма, а не писати все в один рядок. Між рядками бажано робити пропуски, які допомагають структурувати конспект і вносити доповнення і виправлення.
3. В конспект потрібно вносити ілюстрації (графіки, таблиці, рисунки тощо) або робити на них посилання.
4. Для конспектування потрібно використовувати аббревіатури або скорочення. Обов'язково потрібно відмічати і виділяти їх значення при першому використанні. Числа завжди пишуться цифрами.
5. У випадку структурованої інформації бажано подавати її у вигляді схем або таблиць чи рисунків.

II. Особливості конспектування лекцій та презентацій

Методи пришвидшення конспектування:

- Активно використовуйте графічний конспект: схеми, формули, послідовності стрілок та інші графічні елементи.
- При можливості використовуйте диктофон для подальшого розширення конспекту.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

- Використовуйте план лекції або іншого виду занять.
- Пришвидшення письма досягається тренуваннями, використанням абревіатур, скорочень, наступного доопрацювання конспекту за допомогою друкованих джерел або слайдів лекцій.

Унікальним методом конспектування є стенографія (від грец. "Stenys" – вузький, тісний і "grapho" – пишу) – запис мови за допомогою стандартизованих знаків, які замінюють букви і їх сполучення (рис. 2). Наприклад, значок / -ічний (біолог/ - біологічний, географ/ - географічний); ~ - ання, -інка (повед~ – поведінка, оповід~ - оповідання).

За допомогою звичайного письма можна записати 15 – 20 слів на хвилину, а стенографічно – до 100. Саме таку кількість слів вимовляє людина коли швидко говорить. Але цей вид скоропису потребує спеціальних навичок. Стенографія активно використовувалась до появи сучасних методів звукозапису.

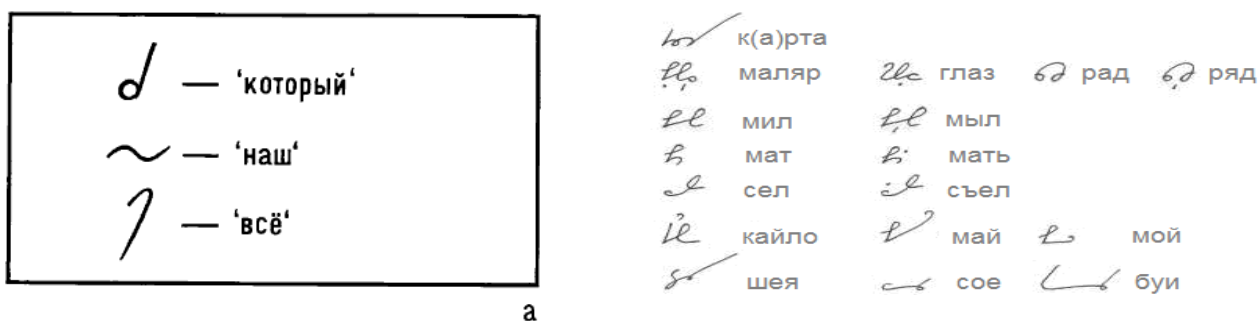

Рис. 2. Приклади стенографічного запису слів

Рекомендації щодо якісного конспектування лекцій, наукових статей

1. При конспектуванні використовуйте план лекції, це допоможе виділяти тематичні блок і структурувати текст.
2. Для конспектування у зошиті виділяйте широкі поля на яких можна робити замітки і наступні доповнення.
3. Скорочуйте терміни і основні поняття великими буквами (наприклад, «Навколишнє середовище» - НС, «Освітня програма» - ОП). Поширені довгі слова скорочуйте через дефіс (наприклад, «функція» - ф-я, «університет» - у-т).
4. Дуже зручно використовувати математичні та інші символи (приклади в табл. 1). Використовуйте позначки і коментарі (наприклад, ! – важливо; !! – дуже важливо; ? – незрозуміло, неточно; Int – подивитись в Інтернеті; Rm – запам'ятати, визначення; NB – звернути увагу, запам'ятати тощо). Бажано виробити для себе систему позначень і записати її.
5. Для скорочення слів можна використовувати іншомовні слова (наприклад, start – початок, short – короткий, коротко, finish – закінчення, кінець, фінал, підсумок).

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

6. Конспект наукової статті має бути гранично точним і передавати повною мірою думку автора.

7. При конспектуванні статей дослівні цитати потрібно виділяти « », зберігаючи авторський текст. Це забезпечить використання цитати у подальшій роботі.

Таблиця 1

Поширені символи, які можна використовувати при конспектуванні

+	Додати, поєднати
< >	Більше, менше
=	Однаково, результат поєднання
≈	Приблизно
♀ ♂	Жіноча, чоловіча особини
→	Наслідок, одне витікає з іншого, вплив
↔	Взаємозв'язок, взаємний вплив
∑	Сума, діють разом
∞	Нескінченно
±	Неточно, похибка
↑	Збільшення, зростання
↓	Зменшення

Ефективні методи конспектування:

- **Метод ментальних карт (майнд-меппінг).** Метод розроблений англійським психологом Тоні Бьюзенем в 70-х роках ХХ століття. По центру аркуша паперу розміщують центральне поняття. Від нього за допомогою стрілочок виводять ключові ідеї, пов'язані з головною темою. Для кращої наглядності можна використати різнокольорові ручки або різні види шрифтів. Така схема легко запам'ятовується і дозволяє в короткому вигляді зафіксувати інформацію.
- **Метод Білла Гейтса.** Вважається, що цей метод розроблено особисто Б. Гейтсом, відомим підприємцем в галузі інформаційних технологій. Аркуш паперу ділиться на декілька частин (найчастіше на чотири квадрати). В кожне поле вноситься якась частина інформації. Наприклад, в одній частині основні поняття, в другій – дати, прізвища або дані, в третій – методи, опис процесів, четверта частина служить для запису питань.
- **Метод Корнелла (Корнельський метод).** Метод розроблено в середині ХХ століття Вальтером Павуком, професором Корнельського університету. Цей метод дуже популярний в університетах США. В деяких закладах його навіть спеціально вивчають. Цей метод дуже ефективний при підготовці до занять. Такий конспект допомагає вивчати матеріал у підручнику. Він вимагає подвійної роботи з інформацією, що сприяє кращому розумінню матеріалу. Аркуш зверху і знизу розмічається двома горизонтальними лініями. Зверху

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

вказується дата, тема та інші дані. Знизу залишається місце для резюме з 5 – 6 речень (висновок). Центральна частина аркушу розділяється вертикальною лінією на дві частини. Права (більша) колонка використовується для конспективних записів лекції або тексту. Ліва (менша) колонка заповнюється після лекції. В ній зазначаються найважливіших ідей, дат, імен, визначення та замітки.

- **Метод течії.** Розроблений канадським журналістом Скоттом Янгом. Слухач не пасивний дописувач, а активний учасник процесу. Під час лекції потрібно міркувати, розвивати свої ідеї, записуючи лише ключові слова, а все інше записуючи у формі власних коментарів. При застосуванні цього методу конспект буде відрізнятися від тексту лектора, але буде містити власну думку слухача. При використанні цього методу дуже доречно робити запис лекції на диктофон. Повторне прослуховування дозволяє уточнити інформацію, з'ясувати незрозумілі і складні місця, зберегти точні дані і цифри.
- **Метод пропозицій.** Це найпростіший метод конспектування. Слухач записує за лектором окремі речення. Відмінність полягає у тому, що кожне речення (теза) починається з нового рядка, а самі рядки нумеруються. Завдяки нумерації можна в межах конспекту робити посилання, не повторюючи запис.

III. Особливості роботи з друкованими текстами (підручники і навчальні посібники, монографії, статті)

Робота з друкованими джерелами – це одна з форм самостійної роботи студентів, важливий елемент підготовки до занять і контрольних заходів та виконання індивідуальних завдань. Для якісної роботи з друкованими джерелами необхідні два взаємопов'язані вміння: вміння читати і вміння вести записи. Конспекти, сформовані на основі друкованих джерел, є коротким викладом найважливіших тем і понять. Вони допомагають швидко повторити матеріал, підготувати огляд літературних джерел при підготовці курсових і дипломних робіт тощо.

Види друкованих джерел інформації, які використовуються в навчальному процесі:

- **Підручник** – це книжка, в якій у системному вигляді викладено інформації з певної галузі знань або основи наукових знань з певної дисципліни. Підручники враховують вікові та соціальні особливості і призначені для використання в системі освіти на різних рівнях або самоосвіти. Підручник – це офіційно затверджене навчальне видання з систематизованим викладом дисципліни, яке відповідає навчальній програмі.
- **Навчальний посібник** – це офіційно затверджене навчальне видання, яке доповнює або замінює підручник у викладі інформації з певної дисципліни або її розділу. Обсяг інформації в навчальному посібнику, як правило, більш

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

стислий і вузький, ніж у підручнику. До навчальних посібників відносять також конспекти лекцій, зошити-посібники, довідкові матеріали.

- **Монографія** – це наукове видання, присвячене поглибленому розгляду однієї або декількох пов’язаних наукових тем. Особливістю монографії є те, що вона містить докладний виклад результатів досліджень, методики досліджень. В монографії може бути викладено не лише загальноприйняте уявлення про наукову проблему, але і авторське трактування її вирішення (теорія, гіпотеза авторів). Особливий вид монографій – збірка статей з конкретної проблеми. У таких публікаціях обов’язково є голова авторського колективу – упорядник чи редактор.

- **Наукова стаття** – це публікація, яка описує дослідження або цикл досліджень з однієї теми, виконаних авторським колективом. Особливий вид наукових статей – огляди літератури з конкретної проблеми. Цей вид статей, як правило, виконується відомими провідними фахівцями і містить велику кількість посилань на джерела. Наукові статті публікуються у спеціальних періодичних наукових виданнях.

Організація роботи з друкованим текстом включає наступні етапи:

1. Вивчення матеріалу повинно проходити окремими змістовими модулями (параграфами, розділами тощо);
2. Попередній швидкий перегляд всього тексту з метою загальної оцінки змісту;
3. Повільне читання з акцентами на головних та найбільш складних елементах, виділення незнайомих термінів і слів;
4. Виділення головного, з акцентом на визначеннях і роз’ясненні понять і термінів;
5. Аналіз структури тексту (складання розгорнутого плану або плану-конспекту, виділення ключових питань тощо);
6. Повторний швидкий перегляд тексту для закріплення його змісту.

Рекомендації для ефективної підготовки до контрольних засобів і вивчення матеріалу за допомогою підручника чи навчального посібника:

- Роботу з книгою починають зі знайомства з її структурою, змістом та передмовою чи анотацією. Далі потрібно визначитись з тією частиною тексту, який потрібно вивчити (параграф, розділ).

- Перше швидке читання необхідне для загального ознайомлення з матеріалом і формування цілісного уявлення про надану інформацію. При цьому не потрібно зосереджуватись на складних і незрозумілих моментах, а просто прочитати їх.

- Повторне читання тексту має бути повільним і супроводжуватись записами. Необхідно виписати незрозумілі слова і з’ясувати їх значення. При повторному читанні також необхідно головну увагу приділяти складним питанням. Для їх засвоєння корисно залучати конспекти лекцій з відповідної

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

теми, контрольні питання та тестові завдання, додаткові джерела з інших книжок, довідників, енциклопедій або Інтернету.

- Для підвищення ефективності вивчення і запам'ятовування тексту бажано зробити розширений план-конспект тексту. Це не лише допоможе краще запам'ятати текст, але і стане у нагоді при підготовці до контрольних заходів.

- Досить ефективним способом самостійної підготовки є навчання невеликою групою (двох або трьох). Учасники групи читають частину тексту, а потім хтось один переказує зміст. Інші учасники уточнюють інформацію і доповнюють її.

Залежно від завдання, яке стоїть перед студентом, при роботі з книгою можна вести наступні записи:

- скласти план прочитаного;
- зробити короткий конспект прочитаного;
- виписати окремі цитати з тексту;
- виписати основні моменти і визначення у формі тез;
- зробити реферат у формі коротких цитат з декількох джерел;
- зробити рецензію у формі короткого відгуку з власними коментарями до тексту.

Особливості конспектування друкованих джерел:

- Починати конспектування друкованого джерела потрібно з наведення повної бібліографічної довідки про видання: автори, назва, рік видання, видавництво, загальна кількість сторінок і сторінки, які законспектовані. Наприклад: 1) Шелест З.М., Войціцький В.М., Гайченко В.А., Байрак О.М. Біологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. - К.: Кондор, 2007. - 760 С. (с. 59 – 79) 2) Краснов В.П., Орлов О.О., Бузун В.О., Ландін В.П., Шелест З.М. Прикладна радіоекологія лісу / Під ред. проф. В.П. Краснова. - Монографія. - Житомир: Полісся, 2007. - 680 С. (с. 150 – 350) 3) Краснов В. П., Шелест З. М., Давидова І. В. Фітоєкологія з основами лісівництва: Навчальний посібник. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. – 478 С. (с. 29 – 71).

- Конспектування друкованих джерел має більш ширші часові межі, ніж конспектування лекцій чи інших усних доповідей, що сприяє більш ретельній роботі над текстом.

- Дослівні цитати потрібно виділяти лапками, для того, щоб їх можна було відрізнити від власного переказу тексту при подальшій роботі.

- Для коментарів, зауважень та інших власних оціночних суджень в конспекті доцільно зробити широкі поля.

- Якісний конспект містить схеми та інші графічні форми відображення змісту.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

- При конспектуванні особливо важливим є коректний запис цифрового матеріалу, при можливості його потрібно зводити в таблиці, навіть коли в першоджерелі ця інформація подана в тексті.
- В доповнення до конспекту друкованих джерел в паперовому або електронному вигляді доцільно робити короткі анотації з ключовими словами, які прискорюють формування довідкового матеріалу з певної тематики. Особливо це актуально при конспектуванні наукової літератури.

IV. Практичні завдання

- 1) Прослухайте лекційний матеріал і спробуйте максимально близько до тексту записати зміст лекції.
- 2) Сформууйте таблицю скорочень і символів, які на вашу думку, можуть прискорити конспектування.
- 3) На основі слайдів-презентацій та законспектованого тексту лекції зробіть конспекти використовуючи кожен з п'яти ефективних методів конспектування. Порівняйте конспекти, виконані різними способами, виділіть переваги і недоліки кожного виду конспектування.
- 4) Проаналізувавши книжки, якими ви користуєтесь під час навчання, зробіть порівняльну таблицю, яка відображає спільні і відмінні характеристики навчальних посібників, підручників та монографій.
- 5) Прочитавши розділ підручника чи навчального посібника зробіть словник незнайомих слів та термінів.
- 6) Зробіть розширений план-конспект розділу з навчального джерела.
- 7) Зробіть конспект розділу навчальної літератури, використавши п'ять методів ефективного конспектування, порівняйте їх і оцініть переваги і недоліки кожного з методів у порівнянні з розширеним планом-конспектом.
- 8) Зробіть коротку (до 50 слів) анотацію декількох друкованих джерел з дотичної тематики. Визначте ключові слова, за якими ці анотації можна об'єднати в тематичні групи.
- 9) Поділіться на групи попарно і використовуючи рекомендації для покращення засвоєння матеріалу підготуйтеся до семінарського заняття.

V. Тести і контрольні запитання

Тести для самоперевірки засвоєння матеріалу:

1	Конспект – це:	А. дуже короткий запис лекції або розділу підручника Б. стислий зміст інформації, поданої усно чи письмово В. коментар слухача чи читача до певної інформації Г. схематичне зображення отриманої
---	----------------	---

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

		інформації Д. всі відповіді правильні
2	До конспекту лекції не потрібно включати:	А. коротка істотна інформація за темою лекції Б. особисті коментарі лектора з теми лекції В. відступи та доповнення поза темою лекції Г. цифровий та табличний матеріал Д. графіки, схеми та інший графічний матеріал, який подають у формі слайдів
3	Стенографія дозволяє робити записи дуже швидко завдяки:	А. великій кількості скорочень слів Б. використанню деякої кількості спеціальних символів В. використанню схем і рисунків Г. спеціальному шифру, який відповідає буквам і їх сполученням Д. всі відповіді правильні
4	Що не потрібно використовувати при конспектуванні лекції:	А. план лекції Б. знання іноземної мови В. різнокольорові ручки чи олівці Г. підручник з дисципліни Д. скорочення і символи
5	Що при конспектуванні може означати значок ♂ :	А. напрям руху Б. висновок з узагальнення В. особа чоловічої статі Г. арифметична дія Д. сума якихось факторів
6	Який зі значків можна використати для скорочення у фразі «Висока температура збільшує цвітіння води»	А. < Б. ↑ В. ♂ Г. → Д. ↓
7	Як позначити в конспекті інформацію, на яку потрібно звернути увагу:	А. ?? Б. NB В. ↑ Г. ♀ Д. Int
8	Яке з позначень може означати, що інформацію потрібно	А. ?? Б. ♂

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

	уточними в Інтернеті:	В. ↑ Г. ♀ Д. Int
9	Який метод конспектування передбачає передачу змісту лекції своїми словами і передбачає попередню обізнаність з темою:	А. метод ментальних карт Б. метод Білла Гейтса В. метод Корнелла Г. метод течії Д. метод пропозицій
10	Який з методів ефективного конспектування передбачає розділення сторінки на чотири частини двома горизонтальними і однією вертикальною лініями:	А. метод ментальних карт Б. метод Білла Гейтса В. метод Корнелла Г. метод течії Д. метод пропозицій
11	Який вид навчально-наукової літератури містить системне викладення інформації з певної галузі знань:	А. навчальний посібник Б. підручник В. монографія Г. стаття Д. довідник
12	Який вид навчально-наукової літератури може особисті теорії або гіпотези автора з певної наукової проблеми:	А. навчальний посібник Б. підручник В. монографія Г. стаття Д. довідник
13	Навіщо при вивченні розділу підручника необхідний швидкий перегляд тексту:	А. щоб швидше його вивчити Б. щоб виділити основну інформацію В. щоб згадати матеріал, який слухали на лекції Г. щоб швидко зробити конспект Д. щоб скласти загальне попереднє уявлення з теми
14	Яку інформацію в конспекті друкованого джерела виділяють лапками («...»):	А. найважливіша інформація в тексті Б. визначення чи узагальнення В. такі виділення в конспекті недопустимі Г. дослівна цитата автора тексту Д. головна думка в тексті
15	Що робити, якщо текст містить незнайомі слова і терміни:	А. не звертати на це увагу Б. виділити їх підкреслюванням В. визначити їх значення з контексту Г. запитати про їх значення у викладача на наступному занятті

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

	Д. виписати в словничок і знайти їх значення
--	--

Контрольні запитання:

1. Обґрунтуйте ваше розуміння необхідності конспектування лекцій.
2. Чому, на вашу думку, конспектування матеріалів підручника підвищує якість підготовки до заняття?
3. Чим стенографічний запис відрізняється від конспектування з використанням скорочень та умовних позначень?
4. Який з методів ефективного конспектування, на вашу думку, дозволяє зафіксувати найбільше інформації?
5. Поясніть відмінності між різними видами навчальної і наукової літератури. Чому монографія не може замінити підручник при вивченні дисципліни?
6. Чому перед конспектуванням рекомендують прочитувати текст двічі?
7. Прокоментуйте алгоритм конспектування друкованих джерел.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

Тема: Наукова бібліотека університету

Мета: ознайомитись з роботою наукової бібліотеки університету

План:

1. Загальна інформація про бібліотеки.
2. Наукова бібліотека «Житомирської політехніки».
3. Знайомство з роботою бібліотеки «Житомирської політехніки».
4. Тести і контрольні запитання.

I. Загальна інформація про бібліотеки

Бібліотека (від грецьких слів, які означають книга + сховище) – культурно-освітній заклад, який збирає друковані і рукописні матеріали, проводить їх опрацювання і надає у користування читачам. Діяльність бібліотек регламентується Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» №32/95-ВР від 29.01.1995 р. Відповідно до статті 1: «бібліотека – інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки». Бібліотеки України є складовою частиною інформаційної системи держави і тісно взаємодіють між собою (стаття 11). Всі бібліотеки підлягають державній реєстрації (стаття 13).

Бібліотеки – це дуже давній інструмент збереження і поширення знань.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

Першою відомою бібліотекою вважають храм Ніппурі у давніх шумерів (територія сучасного Іраку), який виник у 5 тисячолітті до н.е. Ніппурська бібліотека містила 30 тисяч глиняних табличок з історичними, медичними, юридичними та іншими за тематикою текстами. Найвідоміша антична бібліотека існувала в 3 тисячолітті до н.е. (Єгипет), де були зібрані рукописні книги античного світу. В Середні віки бібліотеки створювались при монастирях і церквах. В ХХ столітті з поширенням грамотності серед населення почався швидкий розвиток бібліотечної справи. Так, в Україні в 1914 році було лише 3153 масові бібліотеки, а в 1957 році вже працювало 78424 публічні бібліотеки. До найбільших бібліотек сучасного світу відносяться Британська бібліотека (150 млн одиниць зберігання), Бібліотека Конгресу США (понад 145 млн), Нью-Йоркська публічна бібліотека (53,1 млн). Найбільшими бібліотеками сучасної України є Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (близько 4 млн), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (15,8 млн), Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника (7 млн), Харківська державна наукова бібліотека імені В.Г. Короленка (7 млн), Одеська національна наукова бібліотека (5 млн).

Матеріальною основою діяльності бібліотек є бібліотечні фонди. **«Бібліотечний фонд – упорядковане зібрання документів, що зберігається в бібліотеці»** (стаття 1). Особливості формування, зберігання і комплектування бібліотечних фондів регулює розділ V Закону. Ці фонди комплектуються в залежності від призначення бібліотеки та потреб читачів. Різні бібліотеки на основі угод можуть обмінюватись складовими бібліотечних фондів на тимчасовій або постійній основі.

Обслуговування читачів в бібліотеці може бути у формі абонементу, системи читальних залів, дистанційного обслуговування тощо. Сучасні бібліотеки надають читачам послуги у підборі літератури за темами, доступі до друкованих і електронних джерел інформації, консультаціями щодо складання бібліографічних довідок тощо. Провідні бібліотеки формують електронні каталоги, які значно полегшують пошук необхідних джерел.

Основним способом пошуку літератури в бібліотеці є каталог – систематизована коротка інформація щодо всіх одиниць зберігання бібліотеки. Найпростіша форма каталогу – це паперові карточки, зібрані у спеціальних стелажах. (рис. 1). Сучасні бібліотеки використовують електронні каталоги.

II. Наукова бібліотека «Житомирської політехніки»

Наукова бібліотека Державного університету «Житомирська політехніка», відповідно до Статуту, є окремим структурним підрозділом університету, а її директор входить до складу Вченої ради. Робота наукової бібліотеки регламентується «Положенням про бібліотеку Державного університету «Житомирська політехніка»», затвердженого Вченою радою

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

31.05.2019 року [https://docs.ztu.edu.ua/#]. В якому вказані основні завдання, функції, адміністрування та інші аспекти діяльності бібліотеки.

Наукова бібліотека Державного університету «Житомирська політехніка» – це потужний науково-інформаційний та просвітницький осередок університету із загальним фондом понад 300 тис. примірників. Щорічно бібліотека отримує близько 50 назв періодичних видань. Фонд бібліотеки формується відповідно до профілю вишу та інформаційних потреб читачів з використанням традиційних та нетрадиційних джерел. Сучасний рівень поліпшення якості підготовки спеціалістів та пошуку інформації забезпечують «Електронний фонд навчально-методичного забезпечення дисципліни» (понад 800 електронних документів), «Інституційний репозитарій» університету (5 тис. документів). Всі ресурси бібліотеки доступні через Інтернет в рамках web-сайту університету та на сайті бібліотеки (https://lib.ztu.edu.ua/). Через сайт бібліотека проводить віртуальні виставки, надає доступ до періодичних видань і ресурсів вільного доступу.

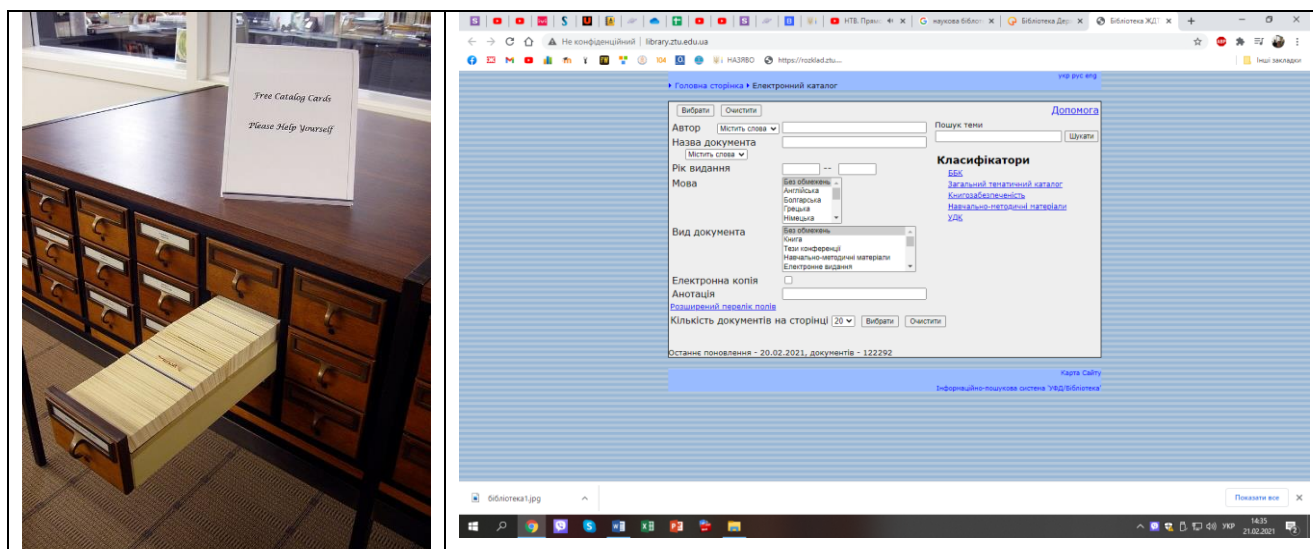

Рис. 1 Бібліотечні каталоги

III. Знайомство з роботою бібліотеки «Житомирської політехніки».

Бібліотека ДУ «Житомирська політехніка» працює щоденно з 9.00 до 17.00 (субота – з 9.00 до 16.00), крім неділі. Видання підбірок навчальної літератури (навчальні посібники і підручники) відбувається на початку семестру за графіком.

Під час екскурсії в бібліотеку «Житомирської політехніки» зверніть увагу на наступні питання:

1. Які приміщення є у бібліотеки і в які з них є доступ читачів?
2. Яка процедура запису до бібліотеки?

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

3. Як бібліотека контролює якість поводження з друкованими джерелами? Що робити у випадку, якщо книжка пошкоджена або втрачена?
4. Як отримати доступ до паперових та електронних каталогів і як ними користуватись?
5. Які правила роботи в читальних залах бібліотеки?
6. Яким чином через бібліотеку «Житомирської політехніки» можна отримати необхідну інформацію з інших бібліотек або інформаційних джерел?

IV. Тести і контрольні запитання

1	Що таке бібліотека:	<p>А. зібрання книг, журналів та інших джерел інформації</p> <p>Б. заклад, що має упорядкований фонд документів та інших джерел інформації, головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб студентів</p> <p>В. інформаційний, освітній, культурний заклад, який надає послуги з користування книжками і журналами</p> <p>Г. заклад, що має упорядкований фонд документів та інших джерел інформації, головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів</p> <p>Д. структурний підрозділ університету</p>
2	За типом діяльності бібліотека університету відноситься до:	<p>А. наукових</p> <p>Б. юнацьких</p> <p>В. художніх</p> <p>Г. навчальних</p> <p>Д. навчально-наукових</p>
3	Ефективний пошук необхідного джерела в сучасній бібліотеці проводять за допомогою:	<p>А. карткового каталогу</p> <p>Б. електронного каталогу</p> <p>В. списку одиниць зберігання</p> <p>Г. запиту до бібліотекаря</p> <p>Д. перегляду літератури на</p>

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

		відповідних полицях
4	Головна функція бібліотеки:	А. зберігання друкованих джерел інформації Б. забезпечення користувачів інформаційними джерелами В. впорядкування інформаційних джерел Г. вірні відповіді А і В Д. вірні всі відповіді
5	Положенням про бібліотеку Державного університету «Житомирська політехніка»	А. затверджується Вченою радою університету Б. визначає повноваження працівників бібліотеки В. визначає правила користування бібліотекою Г. визначає режим роботи наукової бібліотеки університету Д. регламентує всю діяльність наукової бібліотеки університету

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте завдання бібліотеки у суспільному житті.
2. Чому, на вашу думку, виникли бібліотеки?
3. Чим сучасна бібліотека відрізняється від її історичних попередників?
4. Яка роль бібліотеки у сучасному закладі вищої освіти?
5. Які особливості роботи бібліотеки у сучасному інформаційному світі?
6. Чи потрібна, на вашу думку, університетська бібліотека сучасному студенту?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

Тема: Презентація періодичного наукового видання

Мета: ознайомитись з сайтами періодичних наукових видань і підготувати презентацію одного з них

План:

5. Періодичні наукові видання.
6. Підготовка презентації.
7. Список наукових видань, які рекомендуються для підготовки презентації.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

I. Періодичні наукові видання

Періодичне видання – це видання, що виходить через певні проміжки, має заздалегідь зазначену нумеровану періодичність, наскрізну тематику, однотипове оформлення випусків, які не повторюються за змістом, але мають однакову назву.

Науковий журнал (академічний журнал, рецензований науковий журнал) – періодичне видання, в якому публікуються результати роботи з певної галузі науки або суміжних галузей. Наукові журнали – важлива складова наукової літератури. Зазвичай, крім друкованої версії, сучасні наукові періодичні видання мають і Інтернет-версії. Наукові видання вважаються фаховими за умови включення їх до відповідних списків Вищої атестаційної комісії України. Фахові видання призначені для публікації результатів дисертаційних досліджень.

Призначення наукових періодичних видань – своєчасне інформування науковців про результати досліджень в певній галузі. Саме дата публікації в науковому журналі визначають пріоритет у наукових відкриттях. За достовірність результатів досліджень несе відповідальність автор. Але в сучасному науковому світі кожне наукове видання проводить рецензування статей, які пропонуються до видання. Чим більш рейтинговий журнал, тим більш вагомими результати він публікує і тим більш жорсткі вимоги щодо рецензування висуває. Авторитетність наукового видання визначається тим, як часто його публікації цитуються в інших статтях. Найцитованіші наукові видання в галузі екології:

1. [Annual Review of Ecology, Evolution & Systematics](#)
2. [Nature](#)
3. [Science](#)
4. [Trends in Ecology and Evolution](#)
5. [Ecological Monographs](#)
6. [Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA](#)
7. [Systematic Biology](#)
8. [Ecology](#)
9. [Ecology Letters](#)
10. [The American Naturalist](#)
11. [Conservation Biology](#)
12. [Environmental Health Perspectives](#)
13. [Molecular Ecology](#)
14. [Ecological Applications](#)
15. [Journal of Ecology](#)
16. [Global Change Biology](#)
17. [Journal of Applied Ecology](#)
18. [Oecologia](#)

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

19. Ecosystems

20. [Environmental Science & Technology](#)

Список українських наукових екологічних журналів можна знайти на ресурсі «Наукова періодика України», який містить депозитарій електронних копій журналів і збірників наукових праць [<http://journals.urau.ua/>]. Цей сайт створений у 2009 році на базі Національної наукової бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Репозитарій надає наступну інформацію:

- загальні відомості про наукову періодику (назва й тип видання, рік заснування журналу, його проблематика, періодичність, ISSN, мова видання, засновники, головний редактор і редколегія, адреса редакції)
- зміст журналів
- повні тексти статей
- довідкова інформація про членів редколегій періодичних видань і їхніх засновників через гіпертекстові посилання на зібрання «Наукові біографії вчених, діячів науки та техніки України» й «Наукові установи України».

Найбільш відомі і авторитетні наукові видання включаються в наукометричні бази. До таких визнаних баз в Україні відносять міжнародні наукометричні бази SCOPUS та Web of Science. Станом на січень 2021 року до цих баз включено 132 українських наукових видання [<https://openscience.in.ua/ua-journals>]. Наприклад, в таких журналах як «Український екологічний журнал», «Ядерна фізика та енергетика», «Гідробіологічний журнал», «Східноєвропейський журнал передових технологій» та деяких інших публікують результати досліджень з екології, екологічної безпеки, раціонального природокористування тощо.

II. Підготовка презентації

При підготовці презентації наукового видання необхідно надати наступну інформацію:

- 1) назва журналу і загальна характеристика видання (включення в міжнародні наукометричні бази, список фахових видань), організація, яка заснувала це видання;
- 2) періодичність видання, посилання на сайт і його характеристика;
- 3) загальна характеристика складу редакційної колегії, інформація про головного редактора;
- 4) рубрики та основна тематика публікацій;
- 5) окрема стаття.

При підготовці презентації оберіть будь-яку статтю, що вас зацікавила і перекажіть її зміст. Поясніть чим вас зацікавила саме ця стаття. Який зв'язок публікації з обраним вами фахом.

III. Список наукових видань, які рекомендуються для підготовки

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

презентації.

1. Український екологічний журнал <https://www.ujecology.com/>
2. Український географічний журнал <https://ukrgeojournal.org.ua/uk/node/669>
3. Український ботанічний журнал <https://ukrbotj.co.ua/>
4. Заповідна справа <http://natureconservation.knu.ua/>
5. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія» <https://periodicals.karazin.ua/geoeco/>
6. Екологічна безпека http://www.kdu.edu.ua/EKB_jurnal/main.php
7. Гідробіологічний журнал <http://www.hydrobiolog.com.ua/>
8. Екологічні науки <http://ecoj.dea.kiev.ua/>
9. Техногенно-екологічна безпека <http://jteb.nuczu.edu.ua/uk/>
10. Ядерна фізика та енергетика <http://jnrae.kinr.kiev.ua/about.html>
11. Геохімія техногенезу (Збірник наукових праць Інституту геохімії навколишнього середовища) <http://znp.igns.gov.ua/en/my-front-page/>
12. Збалансоване природокористування <http://journals.uran.ua/bnusing>
13. Східноєвропейський журнал передових технологій <http://jet.com.ua/uk/>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4

Тема: Бібліографічний опис літератури

Мета: ознайомитись з правилами формування списку літературних джерел, які використовуються при написанні наукових і навчальних текстів

План:

8. Загальна інформація щодо нормування оформлення списку літературних джерел.
9. Особливості оформлення бібліографічних посилань.
10. Завдання, тести та контрольні запитання.

I. Загальна інформація щодо нормування оформлення списку літературних джерел

Наукові публікації та індивідуальні завдання (курсіві та кваліфікаційні роботи) студентів пов'язані з описом вивченості питання. При аналізі наукових досягнень необхідно робити посилання на конкретні джерела з яких взята інформація. Список використаних джерел є важливою складовою роботи – він дозволяє оцінити наскільки автор ґрунтовно вивчив тему, свідчить про володіння навичками роботи з інформацією.

Якісне оформлення списку використаних джерел – ознака професійного володіння автором навичок бібліографічного опису. Це ознака культури і навичок наукового письма.

Список використаних джерел подається в кінці роботи. Групування списку проводиться:

- в алфавітному порядку;

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

- в порядку цитування;
- в хронологічному порядку;
- за видами джерел тощо.

Найпоширенішим варіантом подання списку є алфавітний порядок. Такий вид подачі інформації зручний, дозволяє швидко знайти необхідну цитату, запобігає дублюванню і іншим помилкам.

В тексті роботи посилання на цитованого автора можна зробити декількома способами. Найчастіше застосовують три варіанти оформлення посилань (табл. 1). В першому варіанті в квадратних дужках вказують номер публікації зі списку літератури, в другому – в круглих дужках вказують прізвище автора і дату видання. В обох випадках повний список використаних джерел наводять в кінці роботи. В третьому випадку джерела вказують під рискою внизу сторінки, на якій їх згадують, а номер посилання роблять у вигляді верхнього індексу цифрою. Варіанти 1 і 2 застосовуються в публікаціях природничого, технічного характеру, в періодичних виданнях (статті в журналах). Варіант 3 переважно використовується в економічних та гуманітарних публікаціях. Який саме стиль обрати визначають конкретні вимоги до публікацій.

Таблиця 1

Приклади наведення посилань в тексті

1	Після аварії на ЧАЕС дослідники з України [1, 3], Білорусі [2], Росії [7], а також деяких західноєвропейських держав [9, 10] вивчали розподіл ^{137}Cs у лісових ґрунтах. Більша частина цих досліджень проведена у перші 10 – 15 років після аварії на ЧАЕС.
2	Середньорічна температура ґрунту в лісі, за даними Г. Ф. Морозова, нижча, ніж у полі (Морозов Г.Ф. та інші, 1996). В ялиновому лісі – на 2 – 3 °С, у дубовому – на 1,5 – 2,5 °С. Влітку температура повітря у лісі на 8 – 10 °С нижча, ніж у відкритому полі. В лісових екосистемах спостерігаються вертикальні відмінності температури повітря. Інші дослідження показали, що середні температури на поверхні ґрунту у лісі і на поверхні крон деревостану відрізняються влітку на 2,9 °С, а максимальні – на 7,1 °С (Оболенський В.Н., 2005). Тому під наметом деревних порід складається своєрідний мікроклімат, який включає в себе і температурний режим.
3	Роль туризму для розвитку національної економіки важко переоцінити. Туристична галузь має об'єктивні передумови розвитку, що склалися на підставі історичних, географічних, культурних та економічних чинників ¹ . За прогнозами, частка туризму у загальному зростанні економіки України збільшиться у довгостроковому періоді

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

<p>до 5% (2020–2030 рр.)². Отже, одним із чинників розвитку економіки України є галузь туризму.</p> <p>¹ Зікеєва С.Г. Туристична галузь України в період євроінтеграції: соціально-економічний аспект. Економіка і менеджмент культури. 2013. № 1. С. 74–82.</p> <p>² Форсайт-економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти; наук. кер. проекту акад. НАН України М.З. Згуровський. Київ: НТУУ «КПІ», 2015. 136 с.</p>
--

Правила укладання списку літератури в наукових і навчальних працях викладені в державному стандарті України ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання: Загальні положення та правила складання» (рис. 1).

II. Особливості оформлення бібліографічних посилань

Відповідно до ДСТУ 8302:2015 оформлення бібліографічних посилань проводяться в залежності від категорії і особливостей видання, кількості авторів та інших ознак (табл. 2).

Рис. 1. ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання: Загальні положення та правила складання»

Таблиці 2.

Приклади оформлення посилань за ДСТУ:2015

1. Книги і окремі видання					
1.1.	Одного автора	Іванова В. Д.	Технологія	виробництва	продуктів

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

		бджільництва : курс лекцій. Миколаїв : МДАУ, 2009. 245 с. Пономарів О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. 2-ге вид., стер. Київ : Либідь, 2001. 240 с. Браун Д. Код да Вінчі. Харків : КСД, 2006. 478 с. Прищенко С. В. Кольорознавство : навч. посіб. 3-тє вид., випр. і допов. Київ : Кондор, 2018. 436 с. Parker J. Principles of scientific research. 7th ed. London : Editorial, 2017. 301 p.
1.2.	Двох або трьох авторів	Боярин М. В., Нетробчук І. М. Основи гідроекології: теорія й практика : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 365 с. Марисова І. В., Кедров Б. Ю. Систематика хордових тварин. Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. 132 с. Артеменко А. П., Бобловський О. Ю. Від глобалізації до індивідуалізації: топологія міжкультурної взаємодії : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2014. 215 с. Wilson D., Lister P., Andrews A. Modern surgery. Manchester : MAN, 2011. 240 p.
1.3.	Чотирьох і більше авторів	Астрономія : навч. посіб. / І. А. Климишин та ін. Одеса : Астропринт, 2012. 352 с. Сучасна українська мова / О. М. Григор'єв та ін. 3-тє вид., перероб. Київ : Либідь, 2005. 488 с. Referencing styles / G. R. Edwards et al. Los Angeles : International Publishing, 2010. 280 p.
1.4.	Без автора (за редакцією, упорядник тощо)	Атлас зоології / уклад.: Х. Тола. Харків : Ранок, 2005. 96 с. Мінералогічний словник / уклад.: В. С. Білецький, В. Г. Омельченко, Г. Д. Горванко. Маріуполь : Сх. вид. дім, 2016. 488 с. Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій : зб. наук. пр. / наук. ред. В. І. Моссаковський. Дніпропетровськ, 1999. 215 с. Routledge handbook of international statebuilding / ed. by D. Chandler, T. D. Sisk. London : Routledge, 2013. 448 p.
1.5.	Окремий том, частина багатотомного видання	Шишкін В. І. Судові системи країн світу : навч. посіб. : у 3 кн. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 336 с. Мала гірнича енциклопедія : у 3 т. / за ред. В. С. Білецького. Донецьк : Донбас, 2007. Т. 2 : Л—Р. 652 с.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

1.6.	Частина (розділ) книги	Шевченко Р. О. Особливості селекції яблунь. <i>Практикум з ботаніки</i> / ред. О. С. Самійленко. Херсон, 2018. С. 22—36. Ярошевич Н. Б., Чубка О. М., Якимів А. І. Інструменти боргового фінансування суб'єктів підприємництва в Україні: правовий статус, структурна динаміка, податкові наслідки. <i>Теорія та методологія формування інвестиційно-фінансової стратегії розвитку національного господарства</i> : монографія / за ред. Л. М. Савчук, А. В. Череп. Дніпро, 2019. С. 55—89. Goehr L. The concept of opera. <i>The Oxford handbook of opera</i> / ed. by Н. М. Greenwald. Oxford, 2014. P. 92—136.
2. Збірки матеріалів і тез конференцій		
2.1.	Матеріали збірки тез конференцій	Деякі аспекти в наукових підходах до євроатлантичної інтеграції України : матеріали регіон. наук.-теорет. конф., 19 жовт. 2006 р., Львів. / редкол. І. О. Бочан та ін. Львів, 2006. 160 с. Тези доп. наук.-техн. конф. проф.-викл. складу, наук. працівників і аспірантів «Крок до наук» : 4–8 лют. 2008 р., Львів / М-во освіти і науки України. Львів, 2008. 206 с.
2.2.	Окремі матеріали або тези доповідей	Киридон А., Троян С. М. Грушевський і основні етапи українського державотворення. <i>Міжнародна наукова конференція до 150-річчя М. С. Грушевського</i> : тези доп., 17 верес. 2016 р., Острого / редкол.: Винар Л.-Р. та ін. Острого, 2016. С. 44—47. Івченко В. О. Проблема правового регулювання імпичменту в Україні. <i>Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності</i> : тези доп. учасників XXV Наук.-практ. конф. курсантів та студентів, м. Харків, 17 трав. 2018 р. / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 35—36.
3. Дисертації та автореферати		
3.1.	Дисертація	Герасименко Ю. А. Рецепція української історії в західноєвропейській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05. Бердянськ, 2018. 259 с. Урба С. І. Пріоритети та інструменти розвитку

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

		аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Львів, 2019. 562 с.
3.2.	Автореферат дисертації	Скарга О. О. Транснаціоналізація туристичних послуг в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Маріуполь, 2019. 22 с. Заяць А. Є. Міське суспільство Волині XVI – першої половини XVII ст. : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01. Львів, 2019. 39 с.
4. Публікації в періодичному виданні		
4.1.	Стаття в журналі	Зайцева О. М. Варіантність у родовій категоризації іменників: (на матеріалі мовлення сучас. укр. телебачення). <i>Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»</i> . 2018. Т. 21, № 1. С. 121—130. Кольцова Я. І., Нікітін С. В. Одержання пористих склокристалічних матеріалів з використанням паливного шлаку. <i>Питання хімії та хімічної технології</i> . 2020. № 1. С. 33—38. URL: https://doi.org/10.1089/ther.2012.0001 (дата звернення: 11.06.2020). Chua N. Y., Lundbye J. Endovascular catheter as a rewarming method for accidental hypothermia. <i>Therapeutic hypothermia and temperature management</i> . 2012. Vol. 2, no. 2. P. 89—91. URL: https://doi.org/10.1089/ther.2012.0001 (date of access: 06.05.2020).
4.2.	Стаття в газеті:	Андрущенко В. Академічна недоброчесність як виклик інтелектуальній спроможності нації. <i>Голос України</i> . 2018. 20 лип. С. 10. Величко О. Р., Лисенко Д. П. Відшкодування матеріальних витрат. <i>Газета про бухгалтерський облік</i> . 2019. Квітень. С. 16
5. Електронні ресурси		
5.1.	Весь сайт	Міжнародний союз з охорони природи. Електронний ресурс. URL: https://www.iucn.org/ (дата звернення 15.10.20). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Електронний ресурс.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

		<p>URL: http://www.univ.kiev.ua/ (дата звернення: 05.11.2019).</p> <p>Українська асоціація активного та екологічного туризму. Електронний ресурс. URL: http://www.uaeta.net/ (дата звернення 15.10.20).</p> <p>Туристична агенція «ВІТА». Електронний ресурс. URL: http://vita.zt.ua/?q=uk%2Fnode%2F22 (дата звернення 16.11.20).</p>
5.2.	Частина електронного ресурсу	<p>Трофічні ланцюги [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F, вільний. – Назва з екрана. – Дата звернення: 25.05.2015р.</p> <p>Екологічний паспорт Житомирської області [Електронний ресурс] // Управління екології та природних ресурсів Житомирської ОДА. URL: http://ecology.zt.gov.ua/Ekopasport%202020.pdf (дата звернення 15.10.20).</p>
5.3.	Диск	<p>Тараненко Ю. А. Енциклопедія українського козацтва. Запоріжжя, 2006. 2 електрон.-опт. диски (DVD-R).</p> <p>Тартак. Сімка. Наш формат, 2012. 1 електрон.-опт. диск (CD).</p>
4 Інші джерела		
	Закони та інші нормативний акт:	<p>Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII: станом на 19 квіт. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19 (дата звернення: 11.06.2020).</p> <p>Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб: Постанова Каб. Міністрів України від 30.08.2017 р. № 704: станом на 29 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF (дата звернення: 05.05.2020).</p> <p>Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань: Постанова Каб. Міністрів України від 28.06.1997 р. № 644. <i>Офіційний вісник України</i>. 1997. № 27. С. 105.</p>

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

		<p>Про відзначення державними нагородами України працівників Національного університету «Чернігівська політехніка»: Указ Президента України від 09.06.2020 р. № 215/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/2152020-34077 (дата звернення: 11.06.2020).</p> <p>Про іменні стипендії Верховної Ради України для молодих учених — докторів наук: Постанова Верховної Ради України від 05.02.2019 р. № 2676-VIII. <i>Голос України</i>. 2019. 19 лют. С. 4.</p>
Окремі офіційні видання, збірники і каталоги документів	<p>Конституція України : від 28.06.1996 р. : станом на 01 січ. 2006 р. Київ : Ін Юре, 2006. 144 с.</p> <p>Збірник нормативних документів з безпеки життєдіяльності / упоряд.: В. Васильчук, М. К. Медвідь, Л. С. Сачков. – Київ : Фенікс, 2000. – 896 с.</p> <p>Збірник нормативних документів Національного університету „Львівська політехніка” / Нац. ун-т „Львів. Політехніка” ; [відп. ред. Ю. Я. Бобало ; редкол.: А. Г. Загородній, В. А. Павлиш, Р. О. Корж]. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2013. – 804 с.</p> <p>Каталог нормативних документів / Держспоживстандарт України, [Укр. н.-д. інт стандартизації, сертифікації та інформатики; уклад.: Т. Невожай]. – [Вид. офіц.]. – Київ : Держспоживстандарт України, 2003. – 565 с.</p>	
Патент	<p>Верстат для поздовжнього розпилювання круглих колод : пат. 123197 Україна : В27В 7/00. № u 2017 10306 ; заявл. 25.10.2017 ; опубл. 12.02.2018, Бюл. № 3. 4 с.</p> <p>Рентгенодіагностичний препарат на основі конусно-променевого комп'ютерного томографа для обстеження кінцівок : пат. 140662 Україна : А61В 6/03, А61В 8/13, Н05G 1/02, G03В 42/02, G01N 23/04. № u 2019 07999 ; заявл. 12.07.2019 ; опубл. 10.03.2020, Бюл. № 5 (кн. 1). 1 с.</p> <p>Розбірний візок для транспортування надувного човна : пат. 121790 Україна : В60Q 5/00. № u 2017 09803 ; заявл. 24.07.2017 ; опубл. 11.12.2017, Бюл. № 23. 5 с.</p>	
Стандарт	ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та	

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

	<p>правила складання. Чинний від 2016-07-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 16 с.</p> <p>ДСТУ 8746:2017. Автомобільні дороги. Методи вимірювання зчипних властивостей поверхні дорожнього покриття. На заміну ДСТУ Б В.2.3-2-97 (ГОСТ 30413-96), ДСТУ Б В.2.3-8-2003, СОУ 45.2-00018112-042:2009 ; чинний від 2019-01-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2019. 20 с.</p> <p>ДСТУ ISO 14024:2018. Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу І. Принципи та процедури. На заміну ДСТУ ISO 14024:2002 ; чинний від 2020-01-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2019. 18 с.</p>
--	--

III. Завдання, тести та контрольні запитання

Завдання:

1. Підберіть приклади бібліографічних описів джерел різного типу. Джерела мають бути присвячені конкретній темі в межах спеціальності.
2. Для книжок використовуйте друковані видання (підручники і навчальні посібники) та електронний каталог бібліотеки ДУ «Житомирська політехніка» (<https://lib.ztu.edu.ua/>).
4. Матеріали конференцій можна знайти за посиланням <https://conf.ztu.edu.ua/>.
5. Посилання на періодичні фахові видання є у попередній практичній роботі.

Тести:

1.	Виберіть правильний бібліографічний опис на публікацію у періодичному виданні:	<p>А. Метод очищення стічних вод від органічних забруднювачів : пат. 123197 Україна : В27В 7/00. № u 2017 10306 ; заявл. 25.10.2017 ; опубл. 12.02.2018, Бюл. № 3. 4 с.</p> <p>Б. Збірник нормативних документів КП «Житомирводоканал» / КП «Житомирводоканал»; [відп. ред. Ю. Я. Бобало]. – Житомир : Вид-во «Полісся», 2013. – 804 с.</p> <p>В. Кравчук О. М. Стан річки Дніпро. <i>Вісник Київського національного університету. Серія «Екологія»</i>. 2018. Т. 21, № 1. С. 121—130.</p> <p>Г. Природний заповідний фонд Житомирської області [Електронний ресурс] // Управління екології та природних ресурсів</p>
----	--	--

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

		<p>Житомирської ОДА.URL: http://ecology.zt.gov.ua/Ekopasport%202020.pdf (дата звернення 15.10.20).</p> <p>Д. Поліщук І. В., Петренко С. М. Проблема забруднення джерел питного водопостачання. <i>Актуальні проблеми сучасної науки і природоохоронної діяльності</i> : тези доп. учасників XXV Наук.-практ. конф. Аспірантів та студентів, м. Харків, 17 трав. 2018 р. / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 35—36.</p>
2.	Оберіть правильний бібліографічний опис статті у фаховому виданні:	<p>А. . Петренко О. М. Стан річки Дніпро. // <i>Вісник Київського національного університету. Серія «Екологія»</i>. 2018. Т. 21, № 1. С. 121—130.</p> <p>Б. . Кравчук О. М. та інш. Стан річки Дніпро. // <i>Вісник Київського національного університету. Серія «Екологія»</i>. 2018. Т. 21, № 1. С. 121—130.</p> <p>В. Кравчук О. М., Петренко-Томашев С. І, Степанчук В. А., Аванесов М. Т. Стан річки Дніпро. <i>Вісник Київського національного університету. Серія «Екологія»</i>. 2018. Т. 21, № 1. С. 121—130.</p> <p>Г. . Кравчук О. М. Стан річки Дніпро. // <i>Вісник Київського національного університету. Серія «Екологія»</i>. 2018. Т. 21, № 1. С. 121—130.</p> <p>Д. Кравчук О. М. Стан річки Дніпро. <i>Вісник Київського національного університету. Серія «Екологія»</i>. 2018. Т. 21, № 1. С. 121—130.</p>
3.	На основі якого стандарту проводиться бібліографічний опис літератури в наукових працях	<p>А. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання.</p> <p>Б. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання.</p> <p>В. ДСТУ 8302:2015 Бібліографічне посилання. Оформлення списку використаних джерел.</p>

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

		Г. ДСТУ 8302:2016 Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Д. ДСТУ ISO 14024: 2015 Бібліографічне посилання. Оформлення списку використаних джерел.
4.	Який тип посилань на першоджерела переважно використовується при виконанні кваліфікаційної роботи студентами природничих спеціальностей:	А. [12, 14] Б. (12, 14) В. [Ремезова О., 2010] Г. ² Ремезова О. М. Екологічні проблеми в гірництві. // Вісник Київського національного університету. Серія «Екологія». 2018. Т. 21, № 1. С. 121—130. Д. (Ремезова О., 2010)
5.	Де розміщують список використаної літератури в курсовій роботі:	А. на початку викладення основного змісту Б. перед висновками В. після висновків Г. після змісту Д. це окремий додаток

Питання для самоперевірки:

1. Навіщо в науковому тексті потрібен огляд попередніх досліджень?
2. Чому бібліографічні посилання потрібно робити, дотримуючись певного стандарту?
3. Які особливості наукових видань враховують при складанні бібліографічних посилань?
4. Які переваги має складання списку використаної літератури за алфавітом, а які – за черговістю посилань у тексті роботи? Які, на вашу думку, недоліки у кожного з названих способів скласти список використаних джерел?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема: Визначення особливостей вищої нервової діяльності людини

Мета: ознайомитися з проявами вищої нервової діяльності людини – увагою, пам'яттю, втомою.

План:

1. Загальна характеристика вищої нервової діяльності людини
2. Дослідження особливостей вищої нервової діяльності
3. Тести і контрольні запитання

I. Загальна характеристика вищої нервової діяльності людини

Вища нервова діяльність – це сукупність рефлексів, які забезпечують

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

різноманітні (найбільш досконалі) форми взаємозв'язку тварин і людини з навколишнім середовищем і здійснюються за участю вищих відділів ЦНС (кори великого мозку, підкірки). Початком наукового етапу вивчення мозку і психічної діяльності людини стала робота І. М. Сеченова «Рефлекси головного мозку». У ній уперше було висунуто і теоретично обґрунтоване положення про те, що "усі психічні акти по способу свого походження суть рефлекси"

Основу вищої нервової діяльності становлять умовні рефлекси, що утворюються на основі безумовних рефлексів. Вища нервова діяльність забезпечує найглибше і найдосконаліше пристосування організму до умов існування. У процесі суспільного існування, використання знарядь праці, мови у людини з'явилась соціальна поведінка, в якій біологічна поведінка втратила провідне значення. Стали можливими інтеграція, корекція досвіду суспільства, поколінь, пізнавальної діяльності.

Вища нервова діяльність забезпечується двома основними нервовими процесами – збудження і гальмування. Під час дії умовних і безумовних подразників ці процеси виникають у корі мозку, де вони можуть поширюватися або концентруватися в обмеженій ділянці. В основі пристосувань лежить здатність кори головного мозку швидко утворювати нові рефлекси і гальмувати старі у відповідь на зміни в середовищі. Формування і характер вищої нервової діяльності різних тварин і людини залежать від типу їхньої нервової системи. Дослідження І. В. Павловим взаємозв'язків збудження і гальмування, їхньої сили і тривалості дали змогу виділити чотири основних типи вищої нервової діяльності (табл. 1).

Таблиця 1.

Характеристика типів вищої нервової діяльності за І. Павловим

Тип ВНД	Характеристика
Неврівноважений	Перевага процесів збудження над процесами гальмування
Врівноважений рухомий	Значна рухливість нервових процесів
Врівноважений нерухомий	Мала рухомість нервових процесів
Слабкий	Слабко розвинені як збудження так і гальмування

Людська психіка – це сукупність психічних явищ, що характеризують внутрішній, суб'єктивний світ людини, а також основних рис особистості (життєві інтереси, переконання, ідеали, моральні якості, ставлення до суспільства, до інших людей, до своїх обов'язків і до себе самої). Психічні явища виникають у процесі рефлекторної відображувальної роботи мозку.

Свідомість – це людська форма відображення навколишнього, яка

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

полягає в створенні суб'єктивних образів, в отриманні, зберіганні й переробці інформації, у виробленні програми діяльності. Критерії свідомості:

- сприйняття дійсності у мовній формі, на основі якої формується абстрактне мислення;
- здатність виділяти з навколишнього середовища найважливіше і зосередження на ньому думки;
- здатність до прогнозування й очікування та оцінка дій;
- усвідомлення себе та оточуючих;
- сприйняття культурних цінностей.

Мислення – це процес відображення свідомістю людини предметів і явищ дійсності в їхніх зв'язках і відношеннях, який забезпечується діяльністю великих півкуль. Типи мислення:

- конкретне мислення - форма мислення, що пов'язана з аналізом і синтезом навколишнього світу, що надходять від різних рецепторів;
- абстрактне мислення - це форма мислення, що пов'язана з аналізом і синтезом сигналів, які виникають за допомогою слова.

Емоції – це реакції, що виникають у відповідь на дію подразників та виконують функцію оцінки діяльності людини та її результатів. Значення емоцій:

- впливають на процеси пам'яті, мислення, навчання і визначають поведінку людини;
- за їх допомогою здійснюється оцінка необхідності виконання тієї чи іншої дії тощо.

Мотивація – це фізіологічний стан, який виникає в разі необхідності задовільнити ту чи іншу потребу організму.

Пам'ять – це психофізіологічний процес, за якого людина здатна запам'ятовувати, зберігати та відтворювати інформацію. Загальна характеристика пам'яті:

- основними процесами пам'яті є: запам'ятовування, зберігання та відтворення інформації;
- фізіологічною основою є утворення тимчасових нервових зв'язків у корі головного мозку;
- основними властивостями пам'яті є обсяг, тривалість, швидкість, точність;
- пам'ять можна тренувати.

Види пам'яті: моторна, емоційна, образна, словесно-логічна. Значення пам'яті:

- допомагає людині оволодівати знаннями, вміннями, що накопичило людство;
- зберігає індивідуальний досвід організму, забезпечує його використання для формування поведінки.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

Стрес – неспецифічна реакція на різноманітні подразнення, що перевищують певний рівень і тому стають неприємними і небажаними. Загальна характеристика стресу:

- виникає, коли організм упродовж тривалого часу не може перебувати в стані напруження;
- основними чинниками, що спричиняють емоційні стреси є тривалі сильні негативні емоції, пов'язані з труднощами у навчанні, вихованні у сім'ї.

Небезпечними для людини є тривала дія стресових факторів, коли немає можливості пристосуватися до вимог ситуації. За цих умов стреси, особливо емоційні, виснажують організм і призводять до психічних зривів і захворювань.

Найпоширенішими порушеннями ВНД є **неврози**. Основні чинники неврозів: тривалі, сильні негативні емоції; перенапруження гальмівних процесів (наприклад, постійні заборони); перевтома; неможливість задовільнити свої бажання та інші. За своїм проявом неврози поділяють на декілька форм: неврастенія, невроз нав'язливих станів, істерія, психастенія тощо. При неврозах часто виникають порушення функцій травної, серцево-судинної, ендокринної. Часто для відновлення функціонального стану нервової системи достатньо збільшити час активного відпочинку, змінити умови, реалізувати певні бажання та ін.

Індивідуальність – це поєднання психологічних особливостей людини, що зумовлюють її своєрідність, відмінність від інших людей. Є складовою частиною в структурі особистості. Кожна людина є неповторною особистістю, яка має індивідуальні показники фізіологічних процесів і психічної діяльності. Основні компоненти психологічної індивідуальності людини залежать від біологічних особливостей роботи нервової системи і мають чіткі фізіологічні обґрунтування (рис. 1). Якщо людина розуміє особливості роботи своєї нервової системи, то вона здатна адекватно оцінювати свої індивідуальні психологічні риси, коректувати їх і активно впливати на прояви своїх емоцій і реакцій на навколишнє середовище. Таке знання і розуміння покращує спілкування, дозволяє уникати зайвих конфліктів та формує приязні і товариські відносини в колективі. Вміння враховувати особливості своєї психологічної індивідуальності та індивідуальність інших людей – запорука ефективної роботи та виховання.

Індивідуальність людини проявляється психічними особливостями таких складових компонентів, як: нахили, інтереси, темперамент, характер, здібності, потреби.

Нахили – сукупність індивідуально-психічних особливостей людини, що виявляються у домінуючих мотивах діяльності, поведінки та світогляду. Реалізуються нахили у потребах, інтересах, ідеалах, переконаннях тощо.

Інтерес – сукупність індивідуально-психічних особливостей людини, що

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

виявляються у формі прояву пізнавальної потреби і забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності. Інтерес сприяє ознайомленню з новими фактами, більш повному відображенню дійсності.

Темперамент – це сукупність індивідуально-психічних особливостей людини, що виявляються в швидкості та силі виникнення почуттів, рухів людини. Фізіологічною основою темпераменту є тип вищої нервової системи, а основними компонентами – активність та рухливість індивіда. Основними типами темпераменту є холеричний, сангвінічний, меланхолічний і флегматичний (табл. 3).

Чотирьом чотири типи темпераменту відповідають типам вищої нервової діяльності і ними визначаються (табл. 2). Таким чином, тип темпераменту – це вроджені особливості психодинамічної організації психіки, які визначають особливості реакції людини на навколишні події.

Характер – це сукупність індивідуально-психічних особливостей людини, що виявляються в її поведінці й діяльності, ставленні до суспільства, колективу, самої себе. На формування характеру впливають спадковість, оточення, виховання, стан здоров'я, самотренування та ін. Основні риси характеру людини проявляються у ставленні до людей, ставленні до себе, ставленні до роботи, переконаннях тощо.

Рис. 1. Компоненти індивідуальності та її біологічні основи

Таблиця 2.

Зв'язок між типами вищої нервової діяльності та типами темпераменту

Тип ВНД	Тип темпераменту
Перевага збудження	Холеричний
Врівноваження із значною рухливістю збудження і	Сангвінічний

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

гальмування	
Врівноважений з малою рухливістю збудження і гальмування	Флегматичний
Слабкий тип із слабким збудженням і гальмування	Меланхолічний

Обдарованість – це вияв природних можливостей організму людини, що значно перевищують середній рівень. Біологічною основою обдарованості є особливості будови та функціональні властивості головного мозку й окремих його аналізаторів.

Здібності – це сукупність таких психофізіологічних властивостей, які необхідні для успішного виконання однієї або кількох видів діяльності. Розрізняють фізичні та розумові здібності.

Схильність – це потяг, прагнення до якого-небудь виду діяльності. Факторами, що впливають на схильності і здібності є: спадковість, умови середовища, виховання і навчання.

Таблиця 3.

Характеристика типів темпераменту

Темперамент	Характеристика
Сангвінік	Жвавий тип – характеризується повною врівноваженістю процесів збудження та гальмування в нервовій системі, а також значною силою й рухливістю цих процесів. Така людина бадьора, активна, діяльна, нудьгує без діла, комунікабельна, здебільшого має гарний настрій, оптимістичний погляд на життя, доброзичлива, нікого не ображає й нікому не заздрить, швидко забуває образи. Вона легко переживає невдачі та неприємності. Це дуже емоційна людина, а тому має живу міміку і зазвичай дуже жестикулює, голосно розмовляє. Негативний бік сангвініка – брак сили волі й певна поверховість, яка виявляється в навчанні та праці, поспішність у прийнятті рішень. Сангвініки схильні до частоті зміни своїх інтересів і захоплень. Тому сангвініки повинні виховувати в собі такі якості: волю, стриманість, самовладання, більшу зосередженість у навчанні та праці, інших справах
Холерик	Нестримний, сильний, нерівноважений тип – характеризується переважанням процесів збудження над гальмуванням. Такій людині притаманний високий рівень нервово-психічної активності та енергійності дій, яскравість емоційних переживань.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

	Холерик бурхливо й нестримно переживає радість і сум, схильний до протилежних настроїв, нападів дратівливості; іноді буває схильний до необміркованих вчинків під дією афектів. Міміка та рухи холерика, як правило, різкі, різноманітні, мова - голосна. Людина з холеричним темпераментом має спрямовуватися на виховання стриманості, самовладання, кращого ставлення до людей, доброзичливості
Флегматик	Спокійний, або інертний, тип – характеризується значною силою, урівноваженістю процесів збудження та гальмування, але малою рухливістю, деякою інертністю нервових процесів. Досить часто це людина дуже працьовита, завзята й наполеглива в роботі, але зазвичай надто некваплива у прийнятті рішень, важко переключається з однієї справи на іншу навіть тоді, коли це потрібно зробити терміново; як правило, не схильна до частої та різкої зміни настрою. Він повільно обмірковує свої життєві плани й неквапно втілює їх у життя. Флегматик має спокійну міміку, жести й мову. Флегматикам дуже корисно займатися спортом, особливо його ігровими видами, частіше бувати в театрі, слухати музику, спілкуватися з людьми
Меланхолік	Слабкий тип – характеризується слабкістю нервових процесів, як збудження, так і гальмування, з переважанням останнього. Для них властиве швидке виснаження нервової системи, що може призводити до втрати працездатності. Меланхолік – дуже вразлива, слабовільна людина, яка часто страждає, переживаючи навіть невеликі неприємності. Йому притаманна нерішучість, невпевненість у своїх діях, силах. Кожну невдачу він сприймає як трагедію, завжди очікує неприємностей – як від свого життя, так і від людей. Меланхолік боїться труднощів, легко підкоряється стороннім впливам. Міміка й жестикуляція меланхоліка бідні, маловиразні, мова тиха. Меланхолікам дуже корисно займатися спортом, особливо тими його видами, які пов'язані з певним ризиком, розвитком мужності, яскравими емоціями

II. Дослідження особливостей вищої нервової діяльності

Рекомендується проводити дослідження попарно, вдвох.

Дослід 1: Дослідження здатності розподіляти і переключати увагу.

1. Піддослідний пише на листку числа від 1 до 20 та, водночас, голосно рахує у зворотному напрямку від 20 до 1. Порівняти час виконання, кількість

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

помилки, ступінь ускладнень у різних досліджуваних.

2. За таблицею в додатку 1 досліджуваний повинен знайти та показати послідовно білі цифри в порядку зростання та чорні цифри в порядку зменшення. Наприклад: 1 – біле, 24 – чорне, 2 – біле, 23 – чорне і тощо. Фіксується час виконання завдання, кількість помилок. Аналіз результатів провести за табл. 4. Наприклад, для професії водія переключення уваги є професійною і необхідною якістю. Вона повинна бути не менше 4 балів – це поріг профпридатності.

Таблиця 4.

Аналіз результатів дослідження уваги

Бали	5 балів	3 бали	2 бали	1 бал
Час виконання	2 хв. 40 с і менше	2 хв. 41 с – 5 хв. 30 с	6 хв. 1 с – 8 хв.	9 хв.
Кількість помилок	0	0	1-2	5

Дослід 2: Дослідження стійкості і перемикання довільної уваги.

Піддослідним показують малюнок з двояким зображенням (додаток 2). За секундоміром дослідники відмічають час сприйняття та усвідомлення випробовуваними обох образів. Про ступінь перемикання уваги судять за кількістю секунд, витрачених на впізнання обох образів. Чим швидше будуть виявлені обидва образи, тим краще виражена здатність до перемикання уваги.

Дослід повторюють, змінивши ролі (дослідник – піддослідний). Порівняти результати і визначити, хто швидше перемикає увагу. Порівняйте свої результати з середнім у групі.

Дослід 3: Проведення коректурної проби.

В таблиці додатку 3 потрібно викреслювати букву «А», а букву «К» – підкреслювати. Працювати потрібно максимально швидко і уважно. Через 4 хвилини після початку роботи дослідник говорить слово «риска». Піддослідний повинен припинити роботу і поставити вертикальну риску. Потім піддослідний продовжує роботу ще 4 хвилини, змінивши спосіб: букву «А» – підкреслювати, а букву «К» – викреслювати. Коли закінчиться 8 хвилин, дослідник вимовляє «риска – кінець роботи», піддослідний ставить вертикальну риску. Оцінка уваги, переключення уваги, працездатності проводиться в балах продуктивності за дев'ятибальною системою. Для цього:

- підраховується загальна кількість переглянутих знаків (букв). Припустимо, досліджена людина переглянула 1475 знаків;
- підраховується кількість помилок (пропущених, чи неправильно викреслених, чи неправильно підкреслених букв) і віднімається від загальної

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

кількості балів. Кожна така помилка складає 20 очок. Кожний пропущений рядок – 60 очок. Припустимо, зроблено 20 помилок, тобто $20 \cdot 20=400$;
в) визначаємо кількість правильно відмічених букв. Для цього із 1475 (загальна кількість переглянутих знаків) віднімаємо 400 (20 помилок, кожна складає 20 очок: $20 \times 20=400$);
г) зараз перекладаємо в бали продуктивність (табл. 5).

Порівняти результати і оцінити основні типологічні властивості збудження і гальмування, урівноваженості і рухливості.

Таблиця 5.

Оцінка збудження і гальмування (урівноваженість і рухливість)

Продуктивність	Кількість правильно позначених букв	Бали
Низька	1000-1200	1
	1201-1350	3
Задовільна	1351-1500	4
	1501-1700	5
	1701-1850	6
Висока	1851-2000	7
	2001-2050	8
	Більше 2051	9

Дослід 3: Визначення типу темпераменту.

1. Дайте відповідь на питання тесту Айзенка (додаток 4). Дослідник зачитує піддослідному 56 питань, з якими потрібно погодитись (+) або не погодитись (-). Відповідати потрібно швидко, не задумуючись.

2. У тесті 4 групи питань по 14 тверджень. Питання 1 – 14 характеризують холеричний темперамент, питання 15 – 28 описують сангвініка, питання 29 – 42 стосуються флегматичного типу, питання 43 – 56 відповідають меланхоліку. Якщо у якійсь групі ви одержали більше 10 +, то даний тип темпераменту є домінуючим, якщо кількість + становить 5 – 9, то ці риси виражені у вас значною мірою, якщо позитивних відповідей менше 4, то риси такого темпераменту у вас слабо виражені.

3. Особливості того чи іншого типу темпераменту описані в таблиці 3.

III. Тести і контрольні питання

Тести для самоперевірки засвоєння:

1	Сукупність складного комплексу рефлексів, які здійснюються за участю кори головного мозку та забезпечують зв'язок організму з навколишнім середовищем	А. інстинкт Б. вища нервова діяльність В. центральна нервова система Г. вегетативна нервова система Д. інтелект
---	---	---

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

2	Соціальна поведінка людини базується і формується на основі	А. умовні рефлекси Б. безумовні рефлекси В. інстинкти Г. виховання Д. звички
3	Який тип вищої нервової діяльності характеризується значною рухливістю нервових процесів	А. неврівноважений Б. врівноважений рухомий В. врівноважений нерухомий Г. слабкий Д. сильний
4	Холеричний темперамент характеризується	А. перевагою збудження над гальмуванням Б. врівноваженістю між збудженням і гальмуванням з високою рухливістю В. врівноваженістю між збудженням і гальмуванням з малою рухливістю Г. слабким збудженням і гальмуванням Д. перевагою гальмування над збудженням
5	Відображення навколишнього середовища у формі суб'єктивних образів, проаналізованої і переробленої інформації та виробленій програмі діяльності	А. мислення Б. емоції В. свідомість Г. мотивація Д. характер
6	Психофізіологічний процес, який забезпечує збереження і відтворення інформації	А. свідомість Б. мислення В. мотивація Г. пам'ять Д. психіка
7	Яка ознака не є критерієм свідомості	А. сприйняття дійсності у повній формі Б. здатність виділяти найважливіше В. здатність прогнозувати результати дій Г. усвідомлення культурних цінностей Д. збереження інформації
8	Що забезпечує прагнення задовольнити фізіологічні чи	А. свідомість Б. мислення

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

	психологічні потреби	В. мотивація Г. нахил Д. темперамент
9	Які види пам'яті важливі для успішного навчання	А. моторна Б. емоційна В. образна Г. словесно-логічна Д. всі види
10	Сукупність індивідуальних психологічних особливостей людини, що виявляються у її поведінці, діяльності, ставленні до суспільства, колективу і окремих людей	А. індивідуальність Б. нахили В. інтерес Г. характер Д. здібності
11	Обов'язковою умовою дуже успішного навчання на акторському відділенні в університеті культури має бути	А. характер Б. нахили В. обдарованість Г. здібності Д. темперамент
12	Погіршення пам'яті, яке розвивається з віком, пояснюється тим, що	А. накопичується занадто багато інформації Б. пам'ять переповнюється В. настають природні органічні зміни в мозку Г. людині стає менш цікавим навколишній світ Д. органи чуття передають менше інформації
13	Який тип темпераменту характеризується сильним, але урівноваженим характером, уповільненими реакціями на зміни, здатністю зберігати спокій в складних ситуаціях	А. сангвінік Б. холерик В. флегматик Г. меланхолік Д. істерик
14	Якщо людина бурхливо реагує на події, у неї часто змінюється настрій, спочатку робить, а потім думає, то вона	А. сангвінік Б. холерик В. флегматик Г. меланхолік Д. істерик
15	Цьому типу темпераменту властива поверховість,	А. сангвінік Б. холерик

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

безвольність, часта зміна інтересів і захоплень	В. флегматик Г. меланхолік Д. істерик
---	---

Контрольні запитання:

1. Як пов'язані між собою типи вищої нервової діяльності і особливості темпераменту?
2. Який, на вашу думку, тип темпераменту найкращий для керівника і виконавця?
3. Чому для кращого запам'ятовування матеріалу потрібно не лише слухати лекцію, але і вести конспект, читати підручник?
4. У чому відмінність у стресових реакціях людей з різним типом темпераменту?
5. У чому проявляється індивідуальність людини і як вона пов'язана з типами вищої нервової діяльності?

ДОДАТКИ до практичної роботи

Додаток 1

8	5	24	20	15	6	19
4	9	12	1	24	13	23
14	18	17	22	2	11	6
22	11	7	21	8	3	9
2	7	16	23	19	16	3
13	1	21	5	10	25	17
15	10	18	20	4	14	12

Додаток 2.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

Додаток 3

АКСНВЕАНЕРКВСОАЕНВРАКОЄСАНРКВНЄОРАКСВОЄСОВРКАНВСАЄР
НВКСОАНЄОСВНЕРКАОЄСРВКОАНКСАКАНЄОСВРЕНАКСОЄНВРКСАР
ЄСВНЄСКАОЄНЄСВКРАЄОВРЄСОАКВНЄСАКВРЄЙСОАКВРЄНСОКВРАНЄ
ОКРВНАСНСАКРВОСАРНЄАОСКВНАРЄНСОКВРЄАОКСНВРАКСОЄРВО
ЄСНАРКВОКРАНВОЄСВНЄАРОКВНЄСАОКРЄСЛВКНЄНРАЄРСКВОКСЄР
ВОСАНОВРКАСОАРНЄОАРЄСВОЄРВОСКВНЄРАОЄСНВЄНРЛЄОКСАНРА
ЄСВРНВКСИАОЄРСНВКАБВЄНЕРКОВНЄАНЄСВНОКВНРАЄОСВРВОАНЄ
КОКРСЄНАОВКСЄАВНЄСКРАОВКСЄОКСВНРАКОКРЄСВКОЄНЄСКОСНАК
ВНАЄСЄРВНЄСКОАЄНЄСОВНРВКОЄНЄАКОВНЄСАЄОВКРЄНРЄСНАКОКАЄ
РВСАРКВОЄСВНЄРАНЄСОВРАКВОАСВКРАСКОВРАКНЄСОКРЄНГРЄАОКС
АКРНРАКАЄРКСНАОСКОЄОВСКОАЄОЄРКОСКВНАКВОВСОЄАСНВЄРН
АКВНЄОЄАВКРНВЄНВКАЄВКАНАКРНЄРНЄОКОВЄНВОВРЄСЄРВНРКСР
КВНЄСАРАНЄРВОАЄСЄРАНЄРВОАРНВЄСАРВЄРНЄСАЄОРНАЄРВКОВРАЄО
ЄСОВНАНЄОВСКОВРНАКЄСРВКОЄСКОАЄНРВОЄСРЄНАЄАНАКВЄЄОВК
АРЄСНАОВКОАОВНРВНЄСРЄАОКРЄНЄСРЄАКВЄЄОКРАНЄСВНАЄОВНРЄСКА
ОРЄСВНАОЄСВОВКРНЄКРЄРАЄРКОАСАРВНАЄОЄСРВКОКРАНАОЄСКОЄР
НВКАРЄСВНРВНЄСОРАНЄСНВКРАНВЄРАКОКСОВРНАЄАСВКВНОЄЄНВР

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

АКРЕОСОВРАОЄСЄАНЄСВКРЕАКСВНОЄНЄОСВНЄОРКАКСВНЄОКРОК
АПЕОСРНЄСВНРКОВКОАРЄОВОКСНВКАЄРВОСНЄАКАСНВОЄНСВЄОВ
КРАНРЕСКОАНВРКАНВСОЄРАНВОСАРКВНСОЄОКАНЕКРВСЄНРКАЄСВ
ОКАРЕОКВНАРЕСКВИНОСАРНВКРНСАОЄРКОСНВКОЄРВОСКАЄРНСОА
НВРКВЄНРАКСРНВКОСНЄАКВРСОАНСКВОАСНЄВОЄНСКВРНАОЄНСО
АНСОАКВРНСАОЄРВСКОЄНАРНВОСКАКРНЄСОВСЄНВКЄКРНСОАРВНЄ
САРКВРНЄСНВРАКВСЄОКАЄРКОВНЄАСОЄНРВКСЄРВНАОЄАСКРЄНВК
СОАРЄОКСЄРНЄАРВСКВАНСОКРВНЄСОСКВНРЕОКРАСВОЄРНРКВНРКА
СОВНАОКРВАКРНЄСОКАРКВОАСРЄОКРАНВРЕСРКРНВКОЄСАНЄОВРКО
АСНАКОКВОСЄРКВНЄРАКСНЄОКРЕАСОКРКРЕОВНССЄОВНАРКОСВНР
ЄАНРОАСОКРЕАОСВКАКРЕРКОЄСВНОАЄРВКСОЄНРАКРНЄСАКОВОЄН
САНРВОСЄНВОКНВРАЄСНАКВОЄРЄНСАКВОАЄРКСЄНРАКРВСАСОВНЄ
СРКВООКРЕСОАНЄРВНЄСКАОРВРКОСАКВСКАКРЕСВНАКРЕССВКОАН
РВСКОЄРНАКВСНЄРАЄОВРНАКВСКВОЄРАВОКВРАСНРКОЄАСОВРЕСК
ОАНЄСНВСКАЄОРНАКЄРНСОКВОРЕСВНАОЄСВОКРНКРКРАЄРКОАСАР
ВНАЄСОКРВКОКРАНАОЄСКОЄРНВКАРСВНРВНЄЄОРАНЄСНВКРАНВЕР
АКОКСОВРНАЄАСВКВНОЄСНВРАКРЕОСОВРАОЄСЄАНЄСВКРЕАКСВН
ОЄНЄОСВНЄОРКАКСВНЄОКРОКАПЕОСРНЄСВНРКОВКОАРЄОВОКСНВ
КАЄРВОСНЄАКАСНВОЄНСВЄОВКРАНРЕСКОАНВРКАНВСОЄРАНВОСА
РКВНСОЄОКАНЕКРВСЄНРКАЄСВОКАРЕОКВНАРЕСКВИНОСАРНВКРНЄ
АОЄРКОСНВКОЄРВОСКАЄРНСОАНВРКВЄНРААКСНВЄАНЄРКВСОАЄНВ
РАКОЄСАНРКВНЄОРАКСВОЄСОВРКАНВСАЄРНВКСОАНЄОСВНЄРКАОЄ
ЄРВКОАНКСАКАНЄОСВРЄНАКСОЄНАОЄСВОКРНКРКРАПРТВОЛНАОКР

Додаток 4.

1. Ви відрізняєтеся непосидючістю.
2. Ви запальні й імпульсивні.
3. Найчастіше ви нетерплячі.
4. Ви ініціативні й рішучі.
5. Ви завзяті, навіть уперті.
6. Ви швидко орієнтуєтеся в суперечках, спритні.
7. Ритм вашої діяльності нерівномірний, стрибкоподібний.
8. Ви любляєте ризикувати.
9. Ви легко пробачаєте образи.
10. Ваша мова швидка й емоційна.
11. Ви часто страждаєте від своєї неврівноваженості.
12. Ви не терпите недоліків.
13. Вас захоплює все нове.
14. Ваш настрій часто змінюється.
15. Ви життєрадісна й весела людина.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

16. Енергія б'є ключем, ви завжди зібрані.
17. Ви часто залишаєте розпочате на півдорозі.
18. Ви не завжди адекватно оцінюєте свої сили.
19. Ваші інтереси й захоплення часто змінюються.
20. До планів, що змінилися, і до нових обставин ви звикаєте легко.
21. Вам не складно відволікатися від своїх справ, ви можете швидко вирішити чужі проблеми.
22. Ретельна і копітка праця не для вас.
23. Ви чуйні, любите спілкування.
24. Ваша мова виразна й голосна.
25. Ви не панікуєте навіть у складних ситуаціях, у вас відмінне самовладання.
26. Ви легко засинаєте й швидко просинаєтеся.
27. Вам складно зосередитися, прийняти обмірковане рішення.
28. Ви непослідовні, неуважні.
29. Ви стримана й холоднокрровна людина.
30. У своїх словах і справах ви послідовні.
31. Ви обережні й розважливі.
32. Витримані, умієте очікувати.
33. Ви мовчазна людина, не полюбляєте порожніх балачок.
34. Ваша мова розмірена, спокійна.
35. Ви правильно розподіляєте свої сили, ніколи не викладаєтеся повністю.
36. Ви дотримуєтесь розпорядку дня, ви чітко плануєте свої справи.
37. Спокійно сприймаєте критику, байдужі до пересудів.
38. Вам складно швидко переключитися на іншу діяльність.
39. З іншими людьми у вас рівні, добрі стосунки.
40. Ви акуратні, педантичні у дрібницях.
41. Вам складно пристосовуватися до нових умов і планів, що змінилися.
42. Ви не полюбляєте багато рухатися, повільні.
43. Ви сором'язлива людина.
14. Зміна обстановки викликає у вас збентеження.
45. Ви невпевнені в собі, своїх силах.
46. Самотність не обтяжує вас.
47. Невдачі й неприємності надовго виводять вас із рівноваги.
48. У складні життєві періоди ви замикаєтеся в собі.
49. Ви не надто витривалі, швидко втомлюєтеся.
50. Ваша мова тиха, іноді невиразна.
51. Ви автоматично переймаєте риси характеру співрозмовника та його манеру говорити.
52. Ви сентиментальні і вразливі.
53. У вас завищені вимоги до себе й навколишнього світу.
54. Вам властива деяка млявість і підозрілість.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-23.07- 05.02/2/101.00.1/Б/ОК12- 2021
	Екземпляр № 1	Арк45 / 2

55. Вас легко скривдити.

56. Вам приємно, коли оточуючі вам співчують.

* Індекс структурного підрозділу відповідно до наказу ректора «Про затвердження організаційної структури Державного університету «Житомирська політехніка» (наприклад, 22.06).

** Індекс освітньої програми відповідно до наказу ректора «Про індексацію освітніх програм Державного університету «Житомирська політехніка» (наприклад, 122.00.1/Б).

*** Шифр освітньої компоненти в освітній програмі (наприклад, ОК1).